

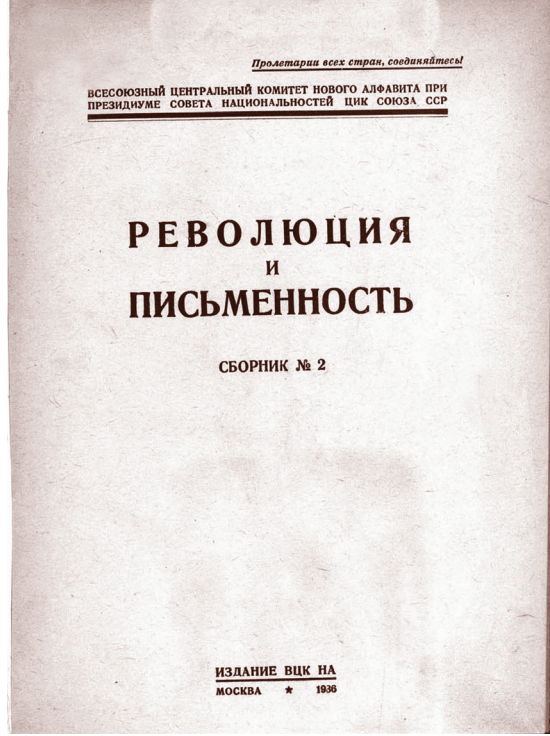
ALEKSANDR N. SAMOYLOVIÇ'İN TÜRK DÜNYASI TERİM ÇALIŞMALARINA KATKILARI III

Serdar Karaca

- Devrinin önde gelen Türklük bilimcilerinden Aleksandr Nikola-yeviç Samoyloviç [1880-1938], Birlik Geneli Merkezî Yeni Alfabe Komitesinin çalışmalarına katılan bilginler arasındadır. Söz konusu Komitenin 1933'te çıkardığı *Pis'mennost i revolyutsiya* [= yazı ve inkılap] adlı seçkide Samoyloviç'in "Yazıkıvoye stroitel'stvo v turtsii" [= Türkiye'de dilin biçimlendirilmesi] makalesi yer alır. Seçkinin 1936'da çıkarılan *Revolutsiya i pis'mennost* adlı II. cildinde ise bu kez Samoyloviç'in "Razrabotka nauçnoy terminologii na yazıkah tyurkskoy sistemiy (Terminiy po astronomii na azerbaydjansko-tyurkskom yazıke)" [= Türk sistemindeki dillerde bilim terimlerinin geliştirilmesi, Azerbaycan-Türk dilinde gök bilimi terimleri] başlıklı eleştiri / değerlendirme yazısı vardır. Adı anılan yazıda Samoyloviç, M. Kâmil'in 1935 yılında *Terminologiya po astronomii* [= gök bilimi terimleri] ismiyle Azerbaycan'da basılan terim sözlüğünü değerlendirir. Sözlükte; Rusça terimlere teklif edilen Azerbaycan Türkçesi karşılıkları, Türkçenin yapısına uygunlukları açısından örneklerle irdeler. Bu bağlamda Samoyloviç'in söz konusu yazısı, o dönemde SSCB'de uygulanan dil biçimlendirmesi çalışmalarının önemli bir basamağı olan terim konusunun gelişme seyrine dair bir fikir vermesi yönüyle önemlidir. Dilleri biçimlendirilmek istenen taşra halkları arasında yetişmiş dilcilerin azlığı, terimlerin isabetsiz bir şekilde oluşturulmasına sebep olmaktadır. Samoyloviç, Yeni Alfabe Komitesinin 1933 tarihli bir toplantısında bu durumu dikkatlere sunarak bir dizi çözüm teklifi arasında taşradaki terim çalışmaları için eleştiri / değerlendirme yazıları hazırlamayı da gündeme getirir. Bu çerçevede, 1934'te çıkan bir başka yazısında da Kazakistan'da basılan

Terminologičeskiy slovar'ı [= terim sözlüğü] değerlendirebilir.

Samoyloviç'in yukarıda adı anılan makalesinin yer aldığı *Revolyuetsiya i pis'mennost* adlı seçki Yeni Alfabe Komitesinin geçmiş ve gelecekteki çalışmalarına ışık tutması yönüyle ayrıca önemlidir. Eser Yeni Alfabe Komitesinin raporundan hareketle SSCB Merkezî İcra Komitesi Milliyetler Kurulu (16 Haziran 1935) ve SSCB Merkezî İcra Komitesinin (17 Ağustos 1935) dil biçimlendirmesine ilişkin kararlarıyla başlamaktadır. Bu kararlarda öncelikle yeni alfabeğe geçiş ve edebî dillerin geliştirilmesindeki başarıya vurgu yapılır. Sonrasında ise çalışmalardaki yanlış ve eksikler üzerinde durulur, bunların giderilmesi için alınan kararlara yer verilir.

Yeni Alfabe Komitesinin Çalışmaları

Yukarıda anılan kararlardan sonra eserde D. Korkmasov'un "Vsesoyuzniy komitet novogo alfavita na novom etape" [= birlik geneli yeni alfabe komitesi yeni dönemde] adlı yazısı gelir. Korkmasov yazısında Yeni Alfabe Komitesinin kuruluşundan başlayarak dil biçimlendirmesinde gelinecek noktayı değerlendirir ve sonraki çalışmalar hakkında bilgi verir. Bu bağlamda Komitenin çalışmalarını iki döneme ayırır.

Bakü Dönemi (1922-1929)

Yeni Alfabe Komitesinin bu dönemi, Bakü'deki Türk emekçi sınıfının Latin alfabesine geçiş için örgütlenmesiyle 1922'de başlar. Alfabe çalışmaları Sovyetlerdeki bütün Türk halkları arasında kamuoyu oluşturur ve böylece bu dönemin en büyük icraatlarından birisi olan Bakü Türkoloji Kongresi toplanır. Kongrenin en önemli gündem maddesi, Latin alfabesine geçiştir. Kongreden çıkan kararla Sovyetlerdeki Türk halkları Latin alfabesine geçmeye davet edilir. Ayrıca kongreden hemen sonra Birlik Geneli Mer-

kezî Yeni Türk Alfabesi Komitesi oluşturulur. Korkamsov, bu dönemin en önemli sonucunun Sovyetlerdeki Türk halklarının resmî olarak Latin alfabesine geçişinin tamamlanması olarak görür. Ayrıca bu dönemdeki sınıf mücadelesinin iki odağa karşı verildiğini belirtir: 1. Yeni Türk alfabesini karalamaya çalışan Arapçılar. 2. Türk halklarını Sovyetlerin öbür halklarından ayırma, ortak Türk dili oluşturma, Türk dillerini sosyalist yapılandırmadan ayırarak soyluluk ve derebeylik ile gelişmesini sürdüren sınır dışı Türk dillerinin boyunduruğuna sokma gibi niyetlerini gerçekleştirmek için yeni Türk alfabesini araç olarak gören ve kendilerini Bakü Türkoloji Kongresinde açıkça ortaya koyan Türkçüler (Korkmasov, 1936: 11-12).

Moskova Dönemi (1929-1935)

Korkmasov'un ifadelerine göre Türk halklarının yeni alfabeye özellikle okuryazarlık alanında kaydettiği başarı Sovyetlerdeki öbür halkları da etkilemiştir. Bu halklar da Latin temelli alfabeye geçmeye başlar. Böylece Komiteye, alfabesi geri kalmış olan veya hiç olmayan farklı halklara yeni yazıya geçiş sürecinde yardım etme vazifesi verilir. Komite, yüklenen yeni vazifeyle 1929'da Moskova'ya taşınarak Birlik Genelî Merkezî Yeni Alfabe Komitesi olarak yeniden adlandırılır. Bu dönemde Komitenin etkinliği, 70 milliyetteki 25 milyon kişiye ulaşır. 1935 yılına gelindiğinde Sovyetlerdeki 58 milliyet yeni alfabeye yazıp çizmektedir. Ayrıca 10 kadar küçük Kuzey halkı için de yeni alfabe geliştirmeye çalışılır. Ancak Korkmasov, Ruslar arasında karışık olarak yaşayan ve zaten Rus harflerini kullanmakta olan bu küçük halklar için alfabe oluşturma bir hata olduğunu belirtir. Ayrıca yeni alfabedeki çok harflilik yazı makinelerinin üretimini zora sokmaktadır. Tam bu sırada oluşturulan Bilim Kurulunun bazı hatalardan dönülmesini sağladığını ekler. 1933'te Bilim Kurulu ilk toplantısını yapar. Bundan sonraki çalışmalar; yeni alfabenin mükemmelleştirilmesi ile imla, dil bilgisi ve terimler dizgesi etrafındaki meselelere yöneliktir (Korkmasov, 1936: 12-13).

Bu dönemdeki mücadeleyse millî demokrasi taraftarlarına yöneliktir. Bunlar dilin kendi başına varlığını ve sınıflar üstü olduğunu savunmaktadır. Millî dillerdeki Sovyetleşmeyi ise Ruslaştırma olarak değerlendirirler (Korkmasov, 1936: 13).

Bakü dönemindeki esas çalışma, alfabe değişikliğine yönelikken Moskova döneminde gündemde edebî dillerin geliştirilmesi vardır. Yeni dönemde çalışmalarını SSCB Merkezî İcra Komitesi Milliyetler Kurulu çatısı altında sürdüren Yeni Alfabe Komitesinden 17 Ağustos 1935 tarihli kararla taşradaki yeni alfabe komiteleri üzerindeki etkisini artırması istenir. Dil

ОГЛАВЛЕНИЕ

Постановление Президиума ЦИК Союза ССР по докладу Всесоюзного Центрального Комитета Нового алфавита при Совете Национальностей ЦИК СССР (ВЦК НА)	3
Постановление Президиума Совета Национальностей ЦИК Союза ССР по докладу Всесоюзного Центрального Комитета Нового Алфавита	5
Коркмасов Д.—Всесоюзный Комитет Нового Алфавита на новом этапе	8
Акад. Самойлович А.—Разработка научной терминологии на языках тюркской системы	21
Проф. Яковлев Н.—О развитии и очередных проблемах латинизации ал- фавитов	26

Вопросы литературного языка

Проф. Генко А.—Литературные языки южного Дагестана	39
Проф. Врубель С.—Некоторые вопросы развития китайского литератур- ного языка	44

Вопросы терминологии

Шульман М.—О советизмах и интернациональных терминах в нацио- нальных языках	55
Проф. Гранде Б.—О международных терминах в якутском языке	66
Проф. Поппе Н.—Вопросы словообразования бурят-монгольского языка	77
Г. Б.—Шаг вперед в развитии якутского языка	81

Вопросы грамматики и исследования языков

Боровков А.—О частях речи в языках тюркской системы	90
Проф. Бубрих Д.—О работе по мордовскому диалектологическому атласу	98
Проф. Артемов В.—Психология и новый латинизированный алфавит	103

Переводы и кадры переводчиков

Тогжанов Г.—О переводах произведений классиков марксизма — лени- низма на казахский язык	121
Сердюченко Г.—И. Сталин.—Отчетный доклад XVII съезду партии о работе ЦК ВКП(б)—(на кабардинском, осетинском, карачаево-бал- карском, лакском и лезгинском языках)	131
Сердюченко Г., Милых М.—„Примерный устав с.-х. артели“ (на аба- зинском, кабардинском, осетинском иронском, осетинском дигорском, аварском, карачаево-балкарском, кумыкском и ногайском языках)	139
Таланов Н.—О курсах редакторов переводчиков трудов классиков марк- сизма — ленинизма	150

Экспедиции

Абаев В.—К итогам осетинской лингвистической экспедиции.	153
Проф. Дмитриев Н.—Крымская языковая экспедиция	158

biçimlendirmesi sürecini alfabe değişikliğiyle tamamlanmış gören taşradaki bazı uzantılar edebî dillerin kuruluşu için yönlendirilmelidir. Bunun önündeki en büyük engelse taşrada yetişmiş dilcilerin azlığı veya yokluğudur. Komitenin çözmesi gereken temel meselelerden birisi budur ancak merkez veya taşradaki bazı kuruluşların bu konuda gereken desteği vermemesi üzerine Komite, mevzuyu bağlı bulunduğu Milliyetler Kuruluna sunar.

Kurulun teklifiyle Merkezî İcra Komitesinin aldığı kararlardan ilk üçü sonraki çalışmaların yönünü tayin etmesiyle önemlidir. Kararlardan ilki Yeni Alfabe Komitesine, taşradaki dil biçimlendirmesi çalışmalarına danışmanlık hizmeti verme ve belli aralıklarla dil ve yazı konusunda ilmi toplantılar düzenleme vazifesi verir. İkinci karardaysa Bilimler Akademisi, Milliyetler Enstitüsü, Yazarlar Birliği gibi kuruluşlardan, planlarına milliyetlerin dil ve yazı meseleleri hakkında çalışmalar eklemesi ve Yeni Alfabe Komitesine yardımda bulunması istenir. Üçüncü karar da dilleri biçimlendirilen milliyetlerden dilcilerin yetiştirilmesi üzerine özel planların hazırlanmasını öngörür (Korkmasov, 1936: 14-16).

Yukarıda kısaca açıklandığı üzere Birlik Geneli Merkezî Yeni Alfabe Komitesi, Türk dünyasının son asırdaki kaderi üzerinde büyük bir rol oynamıştır. Söz konusu Komitenin çalışmalarının etkisi günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Bu bağlamda, Türkiye Türkçesi çevirisini verdiğimiz Samoyloviç'in adı yukarda anılan 1936 tarihli eleştiri / değerlendirme yazısı, dil biçimlendirmesinde terim çalışmalarından beklenenleri açıkça ortaya koymasıyla önemlidir.

Kaynak

Korkmasov, D. (1936), "Vsesoyuzniy komitet novogo alfavita na novom etape", *Revolutsiya i pis'mennost*, 2. Seçki, Haz.: D. Korkmasov - A. İ. Nuhrat, 8-20. s., Moskova: İzdanıye VTSK NA.